

ТІЛ МЕН ӘДЕБИЕТТІ ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІ МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ

ӘОЖ 811.512.122: 378.096

Г.Х.Әбдірахманова

Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті (E-mail: gauhau2304@mail.ru)

Кредиттік жүйемен оқытудағы студенттермен өздік жұмысын жүргізу мәселелері

Мақалада соңғы жылдары оқу үдерісіне енгізілген кредиттік жүйедегі студенттердің оқытушымен өздік жұмысы туралы айтылды. Қазақ тілін үйрету мақсатындағы студенттердің оқытушымен өздік жұмысының маңызы, мақсат, міндеттері, ұйымдастыру кезеңдері қарастырылды. Автор студенттердің алған білімін, дағдысын кеңейту мен бекіту мақсатында өз тәжірибесіне сүйене отырып, СОӨЖ-ді жүргізудің тиімді жолдары мен жұмыс түрлеріне мысалдар келтіре отырып, үлгісін де ұсынды.

Кілтті сөздер: кредиттік жүйе, студенттердің оқытушымен өздік жұмысы, қазақ тілі, кезең, деңгей, жүйе, балдық-рейтингтік шкала, сабақ.

Жалпы кредиттік жүйеде берілетін сабақтардың ерекшеліктерінің бірі — екі деңгейлік өздік жұмыстардың берілуі. Сабақта студенттердің үйренгендерін нақтылау үшін, білім деңгейлерін, сөздік қорын кеңейтуге, сөйлемдерін дұрыс құрып, айтып үйрену үшін маңызы зор. Өздік жұмысы студенттердің оқытушымен бірге өздік жұмысы (СОӨЖ), студенттің өздік жұмысы (СӨЖ) түрінде болады. СОӨЖ — негізгі сабақтың танымдық мақсаттағы құрамдас бөлігі. Ғалымдардың пайымдауынша, танымдық белсенділікті дамытудың маңызы өте зор.

Танымдық белсенділік — үйренушінің танымдағы жігерлілігі және өзіне таныс емес нәрсені іздеу қабілеті. Олай болса, үйренушінің танымдық белсенділігі — оқудағы жылдамдық деген сөз, яғни білімге деген жан-жақты терең қызығушылықпен дербес қабілеті белсенділігін таныту [1].

СОӨЖ әр сабақта өтілген тапсырмалар негізінде беріледі. Онда балдық-рейтингтік шара түрінде коллоквиумдар, дискуссия, бақылау жұмысы т.б. өткізіледі.

Пән бойынша СОӨЖ-ді оқытушы мына жүйеде өткізуіне болады:

- үшдеңгейлік жұмыс мақсатын қою (репродуктивті, продуктивті, шығармашылық) және нақты жұмыс формасын анықтау;
- студенттердің жұмыс істеу жүйесін қалыптастыру;
- студенттерді оқу-әдістемелік құралдармен қамтамасыз ету;
- атқарылған жұмыстардың орындалу уақыты және есебін алу;
- шығармашылық топтардың жұмыс істеуін ұйымдастыру.

Жалпы СОӨЖ-ді ұйымдастыру бірнеше кезеңнен тұрады.

1-кезең — дайындық. СОӨЖ-дің бағдарламасы, тақырыптары және тапсырмаларын құру.

2-кезең — ұйымдастыру. Мұнда студенттермен топтық немесе жеке-дара жұмыс мақсатын анықтау, жұмыс түрлері, оны орындау шарттары түсіндіріледі, бақылау түрлері айқындалып, оның мерзімі белгіленеді.

3-кезең — тапсырма орындау. Аралық бақылау қорытындысын тексеру, өзін-өзі тексеруді ұйымдастыру, өзара байланыс, сұрақ-жауап т.б.

4-кезең — бақылау-бағалау. Бұған жеке немесе топтық есеп және оны бағалау кіреді. Қорытындылар реферат түрінде немесе жоба, баяндама, шығарма, сызба-нұсқа, ауызша айту, есеп, эрине, пән ерекшелігіне байланысты жүргізіледі [2].

Бірінші, екінші курс студенттерінің СОӨЖ-ден алған білімін, дағдысын кеңейту және бекіту мақсатында жұмыстарды еске алып отыру керек. Бұл жағдайда мына жұмыс түрлері тиімді болмақ:

1. Эссе жазу — ол студенттердің белгілі бір түсінігін қалыптастыру.
2. Бір-екі беттік белгілі бір қысқа әдеби шолу жазу — бұл жағдайда қосымша материалдар пайдаланып, баспа материалдарын, Интернетті қолдану.
3. Өткен материалдар бойынша терминдерді пайдаланып, сөзжұмбақтар жасау.
4. Глоссариймен жұмыс — терминдерді түсіндіру, өткен материалдар бойынша қайталау.

Мысалы:

IV модульдегі грамматикалық тақырыптарға глоссарий

1	Етістіктің болымсыз түрі / Отрица тельная форма глагола	Етістік категориясындағы болымдылық пен болымсыздық істің, қимылдың, әрекеттің болу-болмауына байланысты болады. Істің болғанын, болатынын я болып жатқанын көрсететін қалып болымды, реалдық қалып болады, ал, керісінше, істің болмағанын я болмайтынын білдіретін қалып болымсыз, реалсыз қалып болады. Болымсыз түрі негіз етістікке <i>-ма/-ме, -ба/-бе, -па/-пе</i> жұрнақтарының жалғануы арқылы жасалады. <i>Положительная форма глагола показывает, что действие совершено, совершается или будет совершаться, отрицательная форма, наоборот, показывает, что действие не совершено или не будет совершаться</i>	<i>Кел + ме бар + ма кес + пе</i>
2	Үстеу / Наречие	Қимылдың, іс-әрекеттің әр түрлі белгісін, атап айтқанда, сынын, мезгілін, мекенін, мөлшерін, күй жайын білдіретін сөздерді үстеу деп атаймыз. <i>Наречие — самостоятельная неизменяемая часть речи, обозначающая признак действия или признак качества предмета</i>	<i>Кеше, ақырын, тез</i>
3	Үстеулердің түрлері / Разряды наречий	Мекен үстеу (<i>места</i>) қайда? қайдан? Мезгіл үстеу (<i>времени</i>) қашан? қашаннан? Сын-бейне үстеу (<i>степени и образа действия</i>) қалай? қалайша? Мақсат үстеу (<i>цель</i>) неге? не мақсатпен? Себеп үстеу (<i>причины</i>) неге? неліктен? Мөлшер үстеу (<i>количества и меры</i>) қаншалықты?	<i>Астында; ертең; зорға; оқу үшін; білгелі; талай рет</i>

СОӨЖ-де студенттердің өз бетімен орындауы мен шығармашылығы жоғары деңгейде ескеріледі.

Мысалы, қазақ тілі пәні бойынша СОӨЖ-ді өткізу тәжірибесін қарастырайық. Химия факультетінде оқу-әдістемелік кешен бойынша бағдарлама мамандыққа бейімделіп жасалған. Мәтіндер мен тапсырмалар деңгейге бөлініп берілген. Әр үш кредитке арналып, СОӨЖ өткізу үшін тапсырмалар мен өткізу түрі көрсетілген. Қараңыз:

III апта. СОӨЖ 7–9

Тақырып: Д.И.Менделеевтің өмірі мен қызметі.

Тапсырма:

1. Ситуацияны дамыту:

- а) Д.И.Менделеев туралы газет материалдарынан оқыңыз;
- ә) еңбектері туралы қысқаша жазыңыз.

СОӨЖ өткізу түрі:

1. Тақырып бойынша өткен лексиканы пайдалану. Глоссариймен жұмыс. Өздік жұмыстарды орындауға көмекші әдістемелік нұсқаулар.

1.1. Практикалық сабақтарда ұсынылған мәтіндерді оқыңыз және талқылаңыз.

1.2. Д.И.Менделеев туралы бейнефильмді көріңіз.

1.3. Д.И.Менделеевтің өмірі туралы қысқаша әңгімелеңіз. Пайдаланылатын әдебиеттер тізімі беріледі.

Сол сияқты IV апта, СОӨЖ 10–12

Тақырып: Периодтық заңның маңызы.

Тапсырма:

1. Ситуацияны дамыту:

- а) конспект жасау;
- ә) химия пәнінің мұғалімімен сұхбат.

2. Пікірталас.

СОӨЖ өткізу түрі:

1. Диалог формасында ситуацияны ауызша дамыту.

Сұрақ-жауап (ауызша):

- а) химия сабағында шағын әңгіме жазу. (Пайдаланылатын әдебиеттер тізімі беріледі).

VIII апта. СОӨЖ 22–24

Тақырып: Химиялық элементтер.

Тапсырма:

1. Ситуацияны дамыту.

- а) Химиялық элементтердің қазақша сызба нұсқасын жасаңыз.
- 2. Зертханалық сабақта. Сұхбаттасу. Күрделі сұхбат.

СОӨЖ өткізу түрі:

3. Тақырып бойынша өткен лексиканы пайдалану.

- а) өз мамандығыңыз туралы пікір жазыңыз.

Өздік жұмыстарды орындауға көмекші әдістемелік нұсқаулар:

- ә) практикалық сабақтарда ұсынылған мәтіндерді оқыңыз және талқылаңыз. (Пайдаланылатын әдебиеттер тізімі беріледі).

IX апта. СОӨЖ 25–27

Тақырып: Фармацевтикалық орталық.

Тапсырма:

1. Ситуацияны дамыту.

- а) бейнетаспадан фильм көру;
- ә) «Фармацевтика орталығында» тақырыбына шығарма жазу.

СОӨЖ өткізу түрі:

Тақырып бойынша өткен лексиканы пайдалану.

Фармацевт мамандарымен әңгіме немесе шөп дәрілер пайдалану туралы сөйлесу.

Өздік жұмыстарды орындауға көмекші әдістемелік нұсқаулар.

1.1. Практикалық сабақтарда ұсынылған мәтіндерді оқыңыз және талқылаңыз [4].

Жоғарыда берілген тапсырмалардан басқа СОӨЖ-де жұмыс түрлері жеке және топтық болуы мүмкін. Көбіне ұжымға байланысты жұмыстар:

1. 8–10 минуттық презентация. Белгілі тақырыптардың ашылуы, ол бойынша түсінігі, сөйлеу дәрежесі, сөздік қоры ескерілуі қажет.
2. Іскерлік ойын — кәсіптік бағыт, кәсіби сөйлеу деңгейін дамыту.
3. Нақты жағдаят, проблема бойынша сұрақ-жауап іздеу.
4. Топтық жоба — төрт-бес адамнан құрылған топ, әрқайсысы өз жобасын дайындайды, мысалы, «Қоршаған ортаны қорғау».

СОӨЖ-ге дайындық барысында оқытушы: барлық студенттерге нақты, бағдарламаға сай тапсырма беруі керек. Бұл жағдайда тапсырманың күрделілігі және әр деңгейдегі шығармашылық ескеріледі.

СОӨЖ-ді дәрісханада өткізгенде мынандай жұмыстарды орындауға болады:

- оқулықтармен, ғылыми басылымдармен жұмыс жасау;
- сөздікпен жұмыс;
- топтық жұмыстарды орындау;
- жеке жұмыстарды орындау;
- рөлдік ойындар орындау;
- рефераттар тыңдап, талқылау;

- практикалық тапсырмаларды орындау;
- жағдаяттық тапсырмаларды жасау;
- алдағы сабақтарға дайындық;
- коллоквиум тапсыруға дайындық;
- лабораториялық жұмыстарға дайындық;
- дебаттар мен іскерлік ойындарға дайындық.

СОӨЖ барысында студенттер ағымдық, рейтингтік балдарын жоғарлату үшін қосымша тапсырма алуға болады. Мысалы: «Адамгершілік — асыл қасиет» тақырыбы бойынша қосымша Абайдың «Қара сөздері», Абайдың лирикалық өлеңдері, сол сияқты «Қазақ өнері мен мәдениеті» тақырыпшасына байланысты театр өнері, кино өнері, сурет өнері, ақын-жазушылардың шығармалары мен кейбір өлең үзінділері бойынша дайындалып келу тапсырылады.

Жалпы СОӨЖ-де сабақта алған білімін нақтылай отырып, мына жайттарды қалыптастыруды көздеген дұрыс. Студенттердің мәнерлеп оқуы. Өзі туралы және басқалар туралы хабарлама жасай білуге үйрету. Сонымен қатар түйіндеме, пікір, құттықтау хаттарын жазу. Тілек, бата айта білуге үйрету. Күнделікті тұрмыстық, кәсіби сөйлеу деңгейлерін кеңейтуге байланысты жұмыстар жүргізу. Сөздікпен дұрыс жұмыс жасай отырып, меңгерген сөздерін еркін пайдалана білуге жаттықтыра білу. Кез келген жағдаятта сұрай білуге және жауап беруге, әңгімеге араласуға қалыптастыру негізгі жұмыстардың бірі болмақ. Студенттердің өз мамандығы бойынша мәтіндерді оқып, пікір айтуға мақала, баяндама, еркін шығарма жазуға машықтандыру пайдалы болмақ. Теледидар, радио, Интернет, компьютерлік жүйе арқылы берілген ақпараттарды түсініп, өз сөзімен айта білуге жаттықтыру — өздік жұмысы арқылы да жүзеге асады.

СӨЖ — оқу үдерісінің ерекше түрі, студенттер білімін өз бетімен толықтырудың жолы. СӨЖ логикалық ойлау, шығармашылық белсенділік, оқу материалын меңгеру үшін іздену әрекеті болып табылады. Ол пәннің белгілі бір бөлігін меңгеру үшін бағдарламаға сәйкес беріледі. СӨЖ материалдары бекітілген бағдарлама бойынша пән мұғалімі жоспарлайды. Оған қазақ тілі пәні бойынша кіретін тапсырма түрлері төмендегідей болуы мүмкін:

1. ОӘК бойынша тапсырма.
2. Рефераттар.
3. Шығарма жұмысы.
4. Баяндама.
5. Мультимедиялық көрсетілімдер.
6. Қосымша әдебиеттер бойынша жұмыс.
7. Мәтінмен жұмыс.
8. Газет материалдарын оқып, талдау.
9. Теледидардан тыңдағандары бойынша жұмыс.
10. Жаттау.
11. Сызба нұсқалар дайындау.
12. Сөздікпен жұмыс.
13. Фильм бойынша түрлі жұмыстар.
14. Құжат үлгілерін дайындау.
15. Бақылау жұмысына дайындық т.б.

СӨЖ дәрісханадан тыс болғандықтан, көбінесе кітапхананың деңгейінде өтеді. СӨЖ нәтижелі түрде ауызша және жазбаша болуы мүмкін. Бұл жұмыстар студенттердің сөйлеу деңгейін жақсарту үшін, сөздік қорын молайту үшін маңызды екені белгілі. Мысалы,

I-модуль. **Сәлем — сөздің анасы.**

I-II апта. СӨЖ 1–6 сағ.

Кредит-сағат тақырыпшалары:

Әдептің басы — амандық.

Сәлемдесу. Танысу. Қоштасу.

Қарым-қатынас мәдениеті.

Сабақ кестесі.

Ертеңгі сабақ. Пәндер.

Орындалатын жұмыс түрлері және тапсырмалар:

1. «Қарым-қатынас мәдениеті» конспект.

2. Әдептілік туралы нақыл сөздер, мақал-мәтелдер.

II-модуль. **Отбасы — бақыт негізі.**

III–IV анна. СӨЖ 7–12 сағ.

Кредит-сағат тақырыпшалары:

Біздің отбасымыз. Туыстық атаулар.

Отбасы және менің туыстарым. Үш жұрт.

Кім жақын? Не қымбат? Не қиын? Қазыбек бидің шешендік сөздерінен.

Орындалатын жұмыс түрлері және тапсырмалар:

1. Досыңыздың отбасы туралы жазыңыз.
2. Қазыбек бидің шешендік сөздері (реферат).

III-модуль. **Алтын қазына (Үй және тұрмыс).**

V–VI анна. СӨЖ 13–18 сағ.

Кредит-сағат тақырыпшалары:

Ауылым — алтын бесігім. Қала өмірінен. Біздің үй. Мекенжай. Есімхат.

Менің пәтерім. Үй жиһаздары мен тұрмыстық заттар. Киіз үй.

Орындалатын жұмыс түрлері және тапсырмалар:

1. Қазақстандағы өзіңіз жақсы білетін бір қала туралы жазыңыз.
2. Менің ауылым. Менің қалам (реферат).

IV-модуль. **Уақыт алтыннан қымбат.**

VII–VIII анна. СӨЖ 19–24 сағ.

Кредит-сағат тақырыпшалары:

Уақыт. Мезгіл. Қалаға келу.

Жұмыс күні. Тәулік. Апта.

Қашан, қай уақытта кездесеміз?

Менің бір күнім.

Орындалатын жұмыс түрлері және тапсырмалар:

1. Жылдар сөйлейді (тарихи деректер) (реферат).
2. Бір айға күнделік жазыңыз.

VII–VIII-модуль. **Мен және қоршаған орта.**

XIII–XV анна. СӨЖ 37–42 сағ.

Кредит-сағат тақырыпшалары:

Менің досым. Менің оқытушым. Менің тобым.

Университетте. Кітапханада.

Дүкенде. Вокзалда. Мұражайда.

Асханада. Спорт кешенінде.

Орындалатын жұмыс түрлері және тапсырмалар:

1. Мәдени орындар (реферат).
2. Менің сүйікті оқытушым (шығарма).

X-модуль. **Салтын білмеген сауапты түсінбейді.**

III–VI анна. СӨЖ 7–12 сағ.

Кредит-сағат тақырыпшалары:

Қазақтың салт-дәстүрлері.

Үйлену тойы. Шілдехана.

Қазақ дастарханы.

Ас — адамның арқауы.

Орындалатын жұмыс түрлері және тапсырмалар:

1. «Қыз Жібек» бейнетаспасы бойынша қазақ халқының салт-дәстүрлерін суреттеп жазыңыз.
2. Салт-дәстүрлері (реферат).

XI-модуль. **Отан оттан да ыстық (жалғасы).**

IX–X апта. СӨЖ 25–30 сағ.

Кредит-сағат тақырыпшалары:

Менің елім — Қазақстан.

Менің қалам (сырттай саяхат).

Отан туралы нақыл сөздер.

Ұлы тұлғалар:

1. Ұлы тұлғалар (реферат).

2. Менің елім — Қазақстан (мультимедиалық көрсетілім) [5].

Қосымша рефераттар тақырыптары:

1. ҚР Президенті Н.Ә.Назарбаевтың Жолдауынан.

2. Салауатты өмір-салты.

3. Артық болмас білгенің.

4. Әлемде талай қызық бар.

5. Қазақстанның пайдалы қазбалары.

6. Салт-дәстүрлер әлемінде.

7. Қазақстанның экологиялық жағдайы т.б.

Әдебиеттер тізімі

- 1 *Қадашева Қ.* Қазақ тілі: Оқытудың тиімді әдістемелері. — Алматы: ҚазМЗА, 2000.
- 2 *Көбеев Е.Қ.* Студенттердің оқытушымен өздік жұмысын ұйымдастыру: Әдіст. нұсқау. — Қарағанды, ҚарМУ баспасы, 2006.
- 3 *Әбдірахманова Г.Х.* Қазақ тілі: Оқу-әдіст. кешен. Химия факультетіне арналған. — Қарағанды: ҚарМУ баспасы, 2008.
- 4 *Айтбаева Б.М., Сатеева Б.С.* Қазақ тілі: Оқу-әдіст. кешен. Барлық мамандықтар үшін. — Қарағанды: ҚарМУ баспасы, 2012.

Г.Х.Абдрахманова

Проблемы проведения самостоятельной работы студентов по кредитной системе обучения

Статья посвящена самостоятельной работе студентов под руководством преподавателя в рамках кредитной системы обучения, внедренной в последние годы в учебный процесс. С целью изучения казахского языка рассмотрены содержание, цель, задачи, сроки проведения самостоятельной работы студентов под руководством преподавателя. Для углубления знаний и закрепления навыков студентов автором статьи предложены активные методы проведения СРСР с образцами видов заданий.

G.Kh.Abdrakhmanova

Problems of carrying out independent work of students on credit system of training

The present article is devoted to independent work of students under the leadership of the teacher within the credit system of training introduced in recent years in educational process. With I aim studying of the Kazakh language in article the contents, the purpose, tasks, terms of carrying out independent work of students under the leadership of the teacher are considered. For increasing knowledge and fixing of skills of students the author of article, relying on the practical experience, предлагает active methods of carrying out SRSP with samples of types of tasks.